

PROFESIONALNA REHABILITACIJA GLUHIH U SR HRVATSKOJ

Stručno osposobljavanje invalidnih osoba ulazi sve više u prvi plan moderne rehabilitacije koja sebi postavlja za cilj efikasnu profesionalnu aktivnost u jednom zanimanju ili fazi uz usporednu integraciju u zdravu okolinu. Niz istraživanja posljednjih godina dokazuje da takva integracija nije moguća ni uz najbolje zakone i svijest javnog mnjenja ako invalid nije stvarno pripremljen i uključen u rad sa zdravima, ne zaostajući za njima. U svojoj knjizi »Profesionalno osposobljavanje gluhih« koju je izdao Savezni odbor Saveza gluhih Jugoslavije, na nizu sam podataka i dokumentacije pokušao ukazati na neke nove stavove u svijetu, koji i kod nas počinju da probijaju u teoriji i praksi ali dosta sporo. Taj bi simpozij trebao da pomogne u lomljenju niza zabluda prošlosti i prihvaćanju postupaka koji brže i sigurnije gluhog čine zdravom ličnošću, dobrim proizvođačem i upravljačem.

Srećom su gluhi primarno invalidi komunikacije, a tek zatim rada, i to iznimno na kontraindiciranim radnim mjestima. Novo vrijeme, međutim, stavlja i pored njih nove zahtjeve koji su sažeto iznijeti u nedavnim preporukama Međunarodne organizacije rada i UNESCA, gdje se učenje u zanimanju postavlja kao stalni proces cijelog života i traži od svakog tko hoće uspjeti da neprekidno uči, prati i savladava nove tehnike i znanja. Naročito viša faza industrijalizacije — automatizacija — traži puno više općeg i tehničkog znanja, a gluhim ga nije lako steći ako budu kasno počinjali edukaciju, živjeli u zatvorenim uvjetima i birali liniju manjeg otpora. Život, međutim, kruto nameće nova rješenja i ona se i kod nas osjećaju, naročito ove posljednje tri godine, među ostalim i zaokretom prema uključivanju gluhe omladine u redovne, mjesto u zaštitne uvjete.

Zanimljivo je da u Hrvatskoj, kao i u drugim našim republikama, stručno osposobljavanje gluhih stvarno počinje od 1947. sa nepismenim omladincima. Iz naših prvih škola još nisu bile izašle prve generacije, a stotine gluhe nepismene omladine nakon uspješnog nastupa u radnim brigadama ostaje učiti zanat. Poslije taj broj opada u korist školovanih, jer su se iscrple grupe onih koji nisu imali priliku da se uoči ili za vrijeme rata školuju. Živo se sjećam oduševljenja prvih brigada i poslije zanosnog zalaganja na radnim mjestima. Kolektivni duh u brigadi, primjena nekih podesnih metoda rada, a naročito kasnije u domovima kulture SGJ, uspjelo je izgraditi stotine stručnih radnika od onih koji su prije očajavali na selu.

Evo podataka iz posljednjeg decenija kako je Republički odbor SGJ vršio uključivanje obiju grupa gluhe omladine:

Godina	Svega uključeno	Od toga:	
		školovanih	bez škole
1955. cca	50	40	10
1956.	81	53	28
1957.	100	45	55
1958.	102	49	53
1959.	68	38	30
1960.	60	40	20
1961.	70	47	23
1962.	53	49	4
1963.	62	57	5
1964.	68	47	21
Ukupno	714	465	249

Vidljivo je da je priliv kandidata iz škola za gluhu djecu bio uglavnom jednak svake godine (40–50 učenika).

Pojačani pritisak gluhih sa sela u 1957/58. godini bio je rezultat audiološkog pregleda koji smo obavili na cijelom području SR Hrvatske do 1956. obuhvaćivši preko 6000 slučajeva (stručni tim Audiološkog centra i tadanjeg Glavnog odbora SGJ). I u osnovnim školama i ambulantomama osjećao se stalni priliv, dok nisu bili obuhvaćeni svi oni za koje smo pronašli da se još mogu rehabilitirati.

Kako se među omladinom sa sela javlja i dio onih koji uz oštećeni sluh imaju i drugi invaliditet, naročito mentalnu retardaciju, Republički odbor SGJ osniva godine 1955. ekonomiju u Otoku kod Zagreba koja kasnije prerasta u Zavod za osposobljavanje gluhih. Ustanova se nije dugo održala, više zbog organizacionih i finansijskih teškoća nego li zbog neaktuelnosti; većina koja je otuda otišla u druge zaštitne radionice SGJ ili srodna poduzeća dugo se nije snašla. I danas se osjeća potreba za takvom ustanovom internatskog tipa, pa bi trebalo nastojati da se svakako otvori; ima težih socijalnih slučajeva, bez porodice ili u lošim porodičnim uvjetima za koje nema drugog izlaza.

Daleko su bolje prošla privredna poduzeća Saveza sa kojima smo otpočeli baš u Zagrebu; veće grupe brigadira nisu se mogle naglo uključiti u privredu, s njima je trebalo ipak daleko više raditi posebnim metodama, zbog opće zaostalosti i veoma loše komunikacije. Nakon prve takve zaštitne ustanove za gluhe u našoj zemlji (Zagreb 1948) brzo se osnivaju i u drugim centrima, pa ih u 1953. godini ima već 11, od toga 3 u SR Hrvatskoj (osim Zagreba) i to u Osijeku, Puli i Splitu. Kad su se nagomilali problemi, kod ovih i sličnih invalidskih poduzeća, donijet je godine 1961. Pravilnik o zaštitnim radionicama za profesionalno osposobljavanje i zapošljavanje invalida. Tada su sva poduzeća prešla u zaštitne radionice ali nisu dobila sve potrebne uvjete da postanu rehabilitacione ustanove.

Problem tih zaštitnih radionica zaostren je zbog brzog razvoja naše privrede koju oni ne mogu da prate sa zastarjelom opremom, lošim prostorijama i nerazmjerno većim brojem invalidnih osoba. Iako je naša tendencija bila da u one ustanove dolaze, i to što je moguće kraće vrijeme, samo kombinirani slučajevi ili oni koji se ne mogu riješiti, u razdoblju 1952–1962. bilo je dosta školovanih gluhih koji su tamo završili, iako su se mogli uspješnije osposobiti pod redovnim uvjetima. Ima objektivnih poteškoća ali i nepravilnih stavova pojedinih radionica i lokalnih organizacija SGJ koje se ne zalažu dovoljno da gluhim nađu adekvatna radna mjesta.

Razvijaju se, međutim, i bolji primjeri inicijative u Varaždinu, gdje se gluhe djevojke i muškarci redovno svake godine u grupi od 10 do 15 uključuju u »Varteks«, gdje ih danas ima gotovo 150. Tamo je dobro uspio i eksperiment s uključivanjem gluhe djece u porodice, mjesto u skupe zavode. Prednost je grupnog rada u industriji u tome što je osigurano kasnije zaposlenje, bolje osposobljavanje i time i osobni dohodak, veći izbor faza rada i stimulativnija okolina. U Rijeci se radi individualnim uključivanjem i u veća poduzeća, pretežno metalnog smjera. Tu se formira prvi zavod gluhih učenika u privredi koji ima uvjete da preuzme brigu i za ostale invalidne kategorije i zapošljavanje. U toku je njihov značajan pokus za osposobljavanje gluhih za tehničke crtače, s vedrom nadom da će im naći i dobar posao. To je put kojim idu neki veći industrijski gradovi u svijetu, favorizirajući grafičku i metalnu struku za gluhu omladinu.

Uz snažnu podršku službi socijalne zaštite i prosvjete, zavoda i odjeljenja za gluhu djecu, Savez gluhih sve više preuzima profesionalnu rehabilitaciju u SR Hrvatskoj kao glavnu zadaću. I pored nekih devijacija, kao što je u početku bilo prenaplašeno osposobljavanje pod zaštitnim uvjetima, Savez je osigurao mjesta svima, uključujući godišnje redovno oko 100 novih slučajeva. Komisija za profesionalnu orijentaciju koordinira rad na terenu, sakuplja podatke i u dogovoru sa svim ustanovama raspodjeljuje svake godine nove kandidate uzimajući u obzir često više socijalne nego stručne kriterije. Većina se nagluhih sama uključuje, osim što im Savez pruža podršku za amplifikator, ali se teže nagluhi sve više ovamo obraćaju.

Broj prijavljenih omladinaca — zajedno sa djecom 1166, a kategoriziranih 870 na području SR Hrvatske potkraj 1964. — govori o tome da je ipak dobar broj njih neotkriven, jer od 12.000 invalida sluha, koje Savez gluhih vodi kao takve, očekuje se bar jedna šestina njih do 18 godina. Djeca osiguranika čine oko 75 posto. U 1965/66. upisano je 154 učenika na redovnu rehabilitaciju, u statusu učenika u privredi, od čega 70 djevojaka. Struktura se njihovih zanimanja bitno izmijenila od onih prije 10 godina, kada su polovina bili krojači a četvrtina postolari. Sada su 32 metalci a 16 grafičari. Uče već 28 zanata i daleko veći broj zanimanja u njima. Naglo raste težnja za prodorom u automobilsku industriju, gdje je Komunalni zavod za socijalno osiguranje Zagreba osigurao materijalnu podršku, pa se može očekivati da će nekoliko desetaka gluhih muških omladinaca ovladati sa svih 10 zanimanja u proizvodnji karoserija i remontu kola. Djevojčice su još većinom u tekstilnoj struci (40) ali postupno prelaze i u grafičku (nažalost samo kartonaža i knjigovežnica, jer je otpor u tiskarama po nekoj tradiciji prejak i za žene koje čuju).

I pored stalnih težnji Saveza da se osposobljavanje gluhe omladine zadrži što bliže boravištu i time omogućuje zdraviji uvjeti prilagođavanja sredini, još se vrši koncentracija u veće gradove: Zagreb 38, Rijeka 36, Varaždin 30, Split 27 itd. U ovim centrima postoje i škole gluhih učenika (mješovite struke) koje se bore s nizom poteškoća. Treba podvući uspjeh u osnivanju periodičkih odjeljenja uz Zavod za gluhu djecu u Zagrebu, gdje godišnje na tri mjeseca teoretske obuke dolaze omladinci koji preostalo vrijeme uče praktički u svom boravištu. U zaštitnim radionicama gluhih ima sada samo 20% od ukupnog broja učenika u privredi i tendira da se smanjuje. Služba zapošljavanja, nakon stupanja na snagu novog Osnovnog zakona o organizaciji i financiranju službe zapošljavanja, bitno mijenja sadržaj i mjesto posredovanja, orijentira se na pripremu i stručno osposobljavanje koje mogu koristiti i gluhi ako se dobro koordinira rad između lokalnih društava SGJ, općine i službe zapošljavanja.

Moderna rehabilitacija sve više insistira na ranom radnom i tehničkom odgoju sve djece, što je za senzorno oštećenu od daleko većeg značenja. Sadašnji zavodi imaju male i slabo opremljene radionice. Naša reformirana osnovna škola nalazi u programima sve više mjesta za radioničku nastavu. Uprave bi naših zavoda mogle daleko više postići kada bi od osnivača i socijalnog osiguranja upornije tražile sredstva za tu svrhu. I kadrove nastavnika za praktičnu obuku trebalo bi specijalizirati, za što postoji studij na Visokoj pedagoškoj industrijskoj školi u Rijeci i izvrsni tečajevi na Zavodu za tehničku kulturu grada Zagreba.

Nalazimo se uoči daljnje reforme stručnog obrazovanja u našoj zemlji. Defektolozi i ostali stručni radnici treba da studijski prouče i valoriziraju dosadašnje metode, da potraže efikasnije putove u redovnim uvjetima. Za gluhu žensku omladinu ima širokih mogućnosti u raznim školama s praktičnom obukom, ako se teorijski dio organizira uz učešće surdopedagoga. Treba ići smjelije na centre za stručno obrazovanje koji će objedinjavati svu aktivnost i bolje koristiti niz postojećih institucija. Ti bi centri ubrzali stručno usavršavanje gluhih radnika koji zbog zaostajanja na planu teorije sporo napreduju do viših kvalifikacija, iako se na praktičnom radu uspješno takmiče s ostalima.

Sve se smjelije na bazi novih istraživanja predlaže i upućivanje gluhih u intelektualna i tehnička zanimanja, gdje mogu i grupno i pojedinačno dobro raditi. Tome zadatku treba podesiti čitav sistem edukacije. Nalazimo se pred prelaskom stručnog obrazovanja iz resora rada u resor prosvjete, pa se i tu otvaraju mogućnosti za pretvaranje sadašnjih zastarjelih škola učenika u privredi u modernije industrijske škole. Ovaj bi simpozij mogao ukazati na te nove oblike i potaći i kod nas istraživanja, jer imamo iskustvo od 20 godina koje treba podvrći analizi i, koristeći dobro, preći na elastičnije, rentabilnije i efikasnije putove stručnog obrazovanja koji stoje pred invalidima sluha. Njihove su mogućnosti u tom pogledu neslućeno široke, ako se čitava rehabilitacija kao cjelina postavi skladno, koristi što više porodica i zdrava okolina, a stimulira gluha omladina na daleko veće napore, pa prema tome i uspjehe u radu i životu. Projekti istraživanja koji se kod nas sada pripremaju mnogo će pridonijeti tome zadatku.

High School for Defectology Univezsity of Zagreb

Dr. Sulejman Mašović and Dane Knežević

REHABILITATION OF THE DEAF IN THE SOCIALIST REPUBLIC OF CROATIA

SUMMARY

The author gives data on the number and structure of deaf persons included in occupational rehabilitation. He lays stress on the importance of occupational orientation and selection. Then he discusses the aspects of rehabilitation practically and theoretically.

He analis the work of the sheltered workshops of »DES« in SRH. He discusses the problem of making the deaf fit working in various branches of industry.

The Yugoslav Association for the Deaf has played an important part in that respect. The author gives suggestions for an evaluation of the results achieved so far and also gives new suggestions.